

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 2015, Αρ. 2 (2015)

Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά, στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή: Πρακτικά 5ου Συνεδρίου

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

5^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 19-21 Ιουνίου 2015

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και
Θρησκευμάτων

«Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά,
στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή»

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2016

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Παπαδάτος Γιάννης
Πολυχρονόπουλου Σταυρούλα
Μπασιτέα Αγγελική

ISSN: 2529-1157

ΑΘΗΝΑ

«Φτιάξε μαζί μας το δικό σου παραμύθι...»

Ανθή Τσαμπούρη, Ειρήνη Μυτιληναίου, Χρήστος
Γκισαούρης, Γιώργος Ευγενειάδης

doi: [10.12681/edusc.366](https://doi.org/10.12681/edusc.366)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσαμπούρη Α., Μυτιληναίου Ε., Γκισαούρης Χ., & Ευγενειάδης Γ. (2016). «Φτιάξε μαζί μας το δικό σου παραμύθι...». *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 2015(2), 1438–1447. <https://doi.org/10.12681/edusc.366>

«Φτιάξε μαζί μας το δικό σου παραμύθι...»

Ανθή Τσαμπούρη (ΠΕ18.12)
anthitsam@yahoo.gr

Ειρήνη Μυτιληναίου (Ε.Β.Ε.Π)
eirini.mitilineou@gmail.com

Χρήστος Γκιαούρης (ΠΕ20)
chrisgiaouris@hotmail.com

Γεώργιος Ευγενειάδης (18.36.)
georgevge@hotmail.com

Εργαστήριο Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης Αλεξάνδρειας
Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων

Περίληψη

Στα χρόνια μας πλήθος μελετών και ερευνών έχουν καταδείξει την ανάγκη διδασκαλίας του παραμυθιού στην προσχολική και σχολική εκπαίδευση. Η επίδραση του παραμυθιού είναι αποδεδειγμένη, εκτός από τη γνωστική ανάπτυξη, ιδιαίτερα στη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς και στην ανάπτυξη της δημιουργικής και κριτικής σκέψης τους (Αναγνωστόπουλος, 1994, 1997. Αυδίκος, 1999. Μαλαφάντης, 1996, 2006, 2011. Μερακλής, 1986, 2012. Bettelheim, 1995). Λαμβάνοντας υπόψη την μεγάλη και σημαντική συμβολή των παραμυθιών εμπνευστήκαμε μαζί με τους μαθητές μας το δικό μας «ξεχωριστό» παραμύθι. Ένα παραμύθι, αφιερωμένο στην διαφορετικότητα και την αναπηρία. Στα πλαίσια της σημερινής εκπαίδευσης που στρέφει, με ιδιαίτερη έμφαση, το βλέμμα της στην ανάπτυξη νοητικών ικανοτήτων αλλά και ιδιαίτερα στο χώρο της Ειδικής Εκπαίδευσης, εκτιμούμε πως η χρήση και η αξιοποίηση των παραμυθιών μπορεί να επιτελέσει ένα έργο ανεκτίμητης αξίας, παρέχοντας στα παιδιά πλούσιες ευκαιρίες για δημιουργικότητα.

Λέξεις-Κλειδιά: Διαφορετικότητα, αναπηρία, παραμύθι, δημιουργικότητα, ειδική εκπαίδευση.

Abstract

Nowadays, a large number of studies and research have shown the need for instruction of the fairytales in preschool and school education. The effect of the fairytale is proven, apart from cognitive development, especially in emotional and social development of children and the development of creative and critical thinking (Anagnostopoulos, 1994, 1997 Avdikos, 1999. Malafantis, 1996, 2006, 2011. Meraklis, 1986, 2012. Bettelheim, 1995). Given the large and important contribution of tales, we inspired along with our students our own «special» tale. A tale dedicated to diversity and disability. As part of today's education which turns, with special emphasis, its look to the development of cognitive abilities and particularly in the area of Special Education, we believe that the use and exploitation of fairy tales can perform a work of great value, providing rich opportunities to children for creativity.

Keywords: Diversity, disability, fairytale, creativity, special education.

Εισαγωγή

Η λέξη παραμύθι προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη «παραμύθιον», που σήμαινε «παρηγοριά, ανακούφιση, ενθάρρυνση και αργότερα έλαβε και τη σημασία της φανταστικής ιστορίας, η οποία αποσκοπούσε στο ίδιο αποτέλεσμα» (Μαλαφάντης, 2011).

Πολλοί ορισμοί που δόθηκαν κατά καιρούς για το παραμύθι, παρά τις επιμέρους διαφορές τους, υπογραμμίζουν τα στοιχεία του «μαγικού και υπερφυσικού, του απίθανου και απίστευτου περιεχομένου» (Μαλαφάντης, 2011).

«Το παραμύθι δεν αποτελεί απλώς προϊόν της φαντασίας, αλλά και διεγείρει τη φαντασία» (Danilewitz, 1991). Η μορφή και η δομή των παραμυθιών προτείνουν εικόνες στο παιδί, μέσω των οποίων μπορεί «να δομήσει τις ονειροπολήσεις του και να τους δώσει καλύτερες κατευθύνσεις στη ζωή του» (Bettelheim, 1976). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Danilewitz, το παραμύθι «μπορεί να τρέξει παράλληλα με τις προσωπικές φαντασιώσεις του παιδιού».

Στα χρόνια μας πλήθος μελετών και ερευνών έχουν καταδείξει την ανάγκη διδασκαλίας του παραμυθιού στην προσχολική και σχολική εκπαίδευση. Η επίδραση του παραμυθιού είναι αποδεδειγμένη, εκτός από τη γνωστική ανάπτυξη, ιδιαίτερα στη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς και στην ανάπτυξη της δημιουργικής και κριτικής σκέψης τους (Αναγνωστόπουλος, 1994, 1997. Αυδίκος, 1999. Μαλαφάντης, 1996, 2006, 2011. Μερακλής, 1986, 2012. Bettelheim, 1995).

Όπως υποστηρίζει ο διεθνώς αναγνωρισμένος Ελβετός μελετητής Max Lüthi, «το παραμύθι είναι εν μέρει ψυχαγωγία, εν μέρει παιδαγωγία, στην ολότητά του όμως είναι ο καθρέπτης της ανθρώπινης ύπαρξης και των δυνατοτήτων του ανθρώπου» (Μερακλής, 1996).

Θεωρητικό Υπόβαθρο

Στο σχολικό πλαίσιο, όπου λαμβάνει χώρα η εκπαίδευση και η διαμόρφωση του χαρακτήρα, η αγωγή της δημιουργικότητας θα πρέπει να είναι ο πυρήνας και το σημείο αναφοράς της όλης προσπάθειας και όχι μόνο ή απλά ένα αντίρροπο ή ένα συμπλήρωμα της ακαδημαϊκής μάθησης. Συνεπώς, δεν πρέπει να προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι η ενίσχυση της δημιουργικότητας έχει μετατραπεί σε βασικό ζήτημα της εκπαίδευσης διεθνώς (Le Métais, 2003).

Στις μέρες μας, τείνει να επικρατεί η άποψη ότι η δημιουργικότητα δεν περιλαμβάνει απλώς την ικανότητα του ατόμου για έκφραση, αλλά περιλαμβάνει, επίσης, την ικανότητά του να ανταποκρίνεται δημιουργικά σε μεταβαλλόμενες καταστάσεις, να επιλύει προβλήματα, να αντιδρά αποτελεσματικά σε προκλήσεις και να οδηγείται σε θετικά αποτελέσματα.

Η δημιουργικότητα μπορεί να αναπτυχθεί και να διδαχθεί (Cromptley & Cromptley, 2008), πράγμα που σημαίνει ότι όλα τα άτομα είναι δυνάμει δημιουργικά, «αρκεί οι συνθήκες να είναι οι σωστές και να είναι εφοδιασμένα με τις σχετικές γνώσεις και δεξιότητες» (Cheung, 2013). Πλήθος ερευνών αποσκοπούν στον προσδιορισμό και καθορισμό των παιδαγωγικών στρατηγικών, οι οποίες κατέχουν θέση κλειδί στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας των παιδιών και μπορούν να εφαρμοσθούν στη σχολική τάξη.

Το παραμύθι είναι ένα από τα πιο κατάλληλα μέσα για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας των παιδιών. Αυτό συμβαίνει γιατί βρίθεται από φανταστικές εικόνες και σύμβολα, παραβολές και μεταφορές, που του προσδίδουν μεγάλη παιδαγωγική και μορφωτική αξία, αλλά και γιατί διαθέτει μίαν εξίσου σημαντική ψυχολογική λειτουργία, μέσα από τους μηχανισμούς ταύτισης των παιδιών με τους κεντρικούς ήρωες.

Ο Dieckmann, επισήμανε τον τεράστιο όγκο των παραμυθιών που εμφανίζονται στα διάφορα πολιτισμικά περιβάλλοντα διά μέσου των αιώνων και κατέληξε στη διαπίστωση ότι «φαίνεται να είναι ψυχολογική αναγκαιότητα η δημιουργία παραμυθιών και απίθανων ιστοριών και η μετάδοσή τους από τη μια γενιά στην άλλη» (Dieckmann, 1997).

Ο διαπρεπής Αυστριακός παιδοψυχολόγος και ψυχαναλυτής Bruno M. Bettelheim (1976), υποστήριξε ότι τα παραμύθια, εκτός του ότι διεγείρουν το μυαλό του παιδιού και συντελούν στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, συγχρόνως το τροφοδοτούν με τρόπους αντιμετώπισης των εσωτερικών προβλημάτων του και των ανησυχιών του. Επιπλέον, τα παραμύθια, αναμειγνύοντας την πραγματικότητα με τη φαντασία, «ενισχύουν την πρωτοβουλία των παιδιών και την ικανότητά τους για αυτονομία με πιο αποτελεσματικό τρόπο από ό,τι οι καθημερινές εμπειρίες της ζωής από μόνες τους» (Tsitsani et al., 2011). Το στοιχείο της φαντασίας επιτρέπει στο συγγραφέα του παραμυθιού «να εξερευνήσει πολλές όψεις του σύγχρονου κόσμου και των προβλημάτων του και, συνεπώς, να προσφέρει στους αναγνώστες του μια εμπειρία πνευματικής και συναισθηματικής περιπέτειας» (Rustin & Rustin, 2003).

Το παραμύθι μεταφέρει τα παιδιά σε έναν κόσμο θαυμαστό, «τα τέρπει και ταυτόχρονα τα διδάσκει, διεγείρει τη φαντασία τους, αναπτύσσει αβίαστα τη συναισθηματικότητά τους, αναπτύσσει την προσοχή και τη μνήμη τους. Ανοίγει νέους δρόμους στη σκέψη των παιδιών και συνάμα τα διδάσκει, χωρίς εμφανή διδακτισμό, ώστε να αποτελεί ένα από τα καλύτερα μέσα κοινωνικής αγωγής» (Μαλαφάντης, 2011).

Οι δεξιότητες που δείχνουν να σχετίζονται με την αφήγηση, την ανάγνωση και τη γραφή φαίνεται να έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά γνωρίσματα με τους παράγοντες που προωθούν τη δημιουργική σκέψη, όπως είναι η ελευθερία και η ικανότητα ανταλλαγής ιδεών, η διαδικασία της αυτο-αποκάλυψης και η εστίαση της προσοχής στο διαφορετικό (Amabile, 1996. Beghetto, 2005. Harrington, Block, & Block, 1987. Torrance, 1992). Επίσης, μέσω αυτών των δραστηριοτήτων μπορούν να βελτιωθούν διάφορα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που ενισχύουν τη δημιουργική σκέψη, όπως είναι ο συλλογισμός, ο έλεγχος, η περιέργεια και η ελευθερία έκφρασης του εαυτού (Ketabi et al., 2012).

Επιπρόσθετα, τα γραπτά κείμενα παρέχουν αποκλειστικές ευκαιρίες για την ανάπτυξη δημιουργικών ιδεών (Sturgell, 2008), ενώ η γραφή αποτελεί δημιουργία από μόνη της (McVey, 2008). Στην έρευνα του Ketabi και των συνεργατών του (2012) βρέθηκε ότι οι μαθητές που περνούσαν περισσότερο χρόνο με δραστηριότητες ανάγνωσης και γραφής παρουσίασαν καλύτερη επίδοση στις δοκιμασίες δημιουργικότητας. Ειδικότερα, η ανάγνωση βιβλίων για ψυχαγωγία βρέθηκε να αυξάνει την ευχέρεια για δημιουργικότητα (creative fluency), δηλαδή τον αριθμό των ιδεών που παράγονται μέσα σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Επίσης, η ενασχόληση των μαθητών με δραστηριότητες ανάγνωσης και γραφής ενίσχυσε την ικανότητά τους να αναπτύξουν καινούριες και πρωτότυπες ιδέες και να τις εμπλουτίσουν με λεπτομέρειες (Ketabi et al., 2012).

Όσον αφορά την ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, η διδακτική αξία του παραμυθιού αναγνωρίστηκε με αργά βήματα. Ενώ στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου του 1977 το παραμύθι περιλαμβανόταν αποκλειστικά στον κύκλο του γλωσσικού μαθήματος και περιοριζόταν στην περιοχή της γλωσσικής έκφρασης στην Α΄ και Β΄ Δημοτικού, στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1982 φαίνεται να αλλάζει, ή τουλάχιστον να διευρύνεται, η διδακτική αξιοποίηση του και οι επιδιωκόμενοι από αυτήν σκοποί. Ακόμα και τότε, όμως, το παραμύθι δεν ξέφυγε από

το γλωσσικό μάθημα και τους επικοινωνιακούς στόχους που αυτό έθετε, ενώ η προσφορά του στο παιδί εξακολουθούσε να είναι περιορισμένη και υποτονική.

Στην Ελλάδα δυστυχώς, το παραμύθι χρησιμοποιείται από μεμονωμένες περιπτώσεις εκπαιδευτικών. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, το παραμύθι διεκδικεί μια θέση στην εκπαίδευση. Είναι ένα αντίδοτο στις ψυχοφθόρες επιδράσεις της σύγχρονης ζωής, στα υλιστικά ρεύματα σκέψης και ταυτόχρονα ένα πολυσήμαντο παιδαγωγικό εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών, προκειμένου να κάνουν πιο ευχάριστη, ελκυστική, εύληπτη και γόνιμη τη γνώση (Ντούλια, 2010).

Στοιχεία της λαϊκής παράδοσης που έχουν «περάσει» στο παραμύθι μπορούν να αξιοποιηθούν και στις διδακτικές πρακτικές της Ειδικής Εκπαίδευσης προς όφελος των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες. Η φιλοσοφία της Ειδικής Εκπαίδευσης έγκειται στο ότι τα παιδιά με αναπηρία είναι μέλη της κοινωνίας που έχουν δικαίωμα για μόρφωση, για ίσα δικαιώματα και για ίσες ευκαιρίες στη διαδικασία απόκτησης του μαθησιακού αγαθού (Fink, & Friend, 1989).

Στο πλαίσιο της Ειδικής Εκπαίδευσης, τα παραμύθια, μπορούν να αξιοποιηθούν, ως βασική ή συμπληρωματική τεχνική, καλύπτοντας ποικίλους ψυχοπαιδαγωγικούς στόχους σε παιδιά με συναισθηματικές, ψυχοκοινωνικές δυσκολίες ή ειδικές ανάγκες. Επί παραδείγματι, η χρήση των παραμυθιών μπορεί να αξιοποιηθεί με στόχο: α) την ανάπτυξη αναγνωστικής ικανότητας και βελτίωση των ικανοτήτων αναπαράστασης σε παιδιά με νοητική υστέρηση ή σύνδρομο Down, β) την ενίσχυση επικοινωνιακών και συμβολικών δεξιοτήτων καθώς και την ικανότητα για παιχνίδι και διάδραση, σε παιδιά από το αυτιστικό φάσμα, γ) την ανάπτυξη της διαπροσωπικής και ενδοπροσωπικής νοημοσύνης σε χαρισματικά παιδιά, δ) την καλλιέργεια ικανότητας ανάγνωσης και γραφής σε κωφά παιδιά, με χρήση παραμυθιών-ιστοριών στην νοηματική γλώσσα, ανάπτυξη της επικοινωνίας με αξιοποίηση των εικόνων του παραμυθιού και ε) ανάπτυξη της φαντασίας σε παιδιά με σύνδρομο Asperger που έχουν δυσκολίες στην αντίληψη εννοιών, τη σύνδεση ιδεών και την πρόσληψη μιας ολοκληρωμένης οπτικής. Οι ψυχοπαιδαγωγικές παρεμβάσεις μπορεί να γίνουν σε ομαδικό και ατομικό πλαίσιο, τόσο στο χώρο του σχολείου όσο και της οικογένειας (Κουρκούτας, 2010).

Η ενσωμάτωση ωστόσο των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες αποτελεί συχνά ένα δύσκολο βήμα για την κοινωνία μας, καθώς η αντίσταση συνιστά ένα σύνθημα φαινόμενο κατά τη διαδικασία αποδοχής της διαφορετικότητας (Αντωνίου, 2008).

Το λαϊκό παραμύθι μπορεί να αποτελέσει, επίσης, ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών, εμπλουτίζοντας τις διδακτικές πρακτικές που υιοθετούν, με στόχο την διευκόλυνση της ένταξης, ενσωμάτωσης, κοινωνικοποίησης και τόνωσης του αισθήματος της αυτονομίας του παιδιού με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Σάλμοντ, 2006).

Διαδικασία

Λαμβάνοντας υπόψη την μεγάλη και σημαντική συμβολή των παραμυθιών και με αφορμή το πρόγραμμα σχολικών δραστηριοτήτων που υλοποίησε η Δ/ση Β/θμιας Εκπ/σης Ημαθίας για το σχολικό έτος 2014-2015 εμπνευστήκαμε μαζί με τους μαθητές μας το δικό μας «ξεχωριστό» παραμύθι. Ένα παραμύθι, αφιερωμένο στην διαφορετικότητα και την αναπηρία.

Στο πρόγραμμα αυτό συμμετείχαν 4 εκπαιδευτικοί και 20 μαθητές/τριες του Ε.Ε.Ε.Κ Αλεξάνδρειας (Εργαστήριο Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης Αλεξάνδρειας). Το Ε.Ε.Ε.Κ Αλεξάνδρειας είναι δημόσιο σχολείο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στο οποίο εκπαιδεύονται έφηβοι 13-22 ετών με ειδικές

εκπαιδευτικές ανάγκες, απόφοιτοι ειδικού ή γενικού δημοτικού σχολείου. Η διάρκεια φοίτησης είναι 6 χρόνια. Το σχολείο μας παρέχει στους μαθητές/τριες γενική αλλά και πρακτική (προ)επαγγελματική εκπαίδευση η οποία καλείται να ανταποκριθεί στις μαθησιακές δυνατότητες αλλά και στα ενδιαφέροντα των μαθητών/τριών σε συνδυασμό με τις ειδικότερες εκπαιδευτικές ανάγκες τους. Μέσω της μαθητικής εμπειρίας, επιδιώκεται η ολόπλευρη ανάπτυξη και η δυναμική ένταξη στην παραγωγική διαδικασία και στο κοινωνικό γίνεσθαι.

Προκειμένου να δημιουργηθεί θετικό κλίμα, στις αρχές του σχολικού έτους, τα παιδιά ήρθαν σε επαφή με το λαϊκό παραμύθι. Αξιοποιώντας τα πολλαπλά οφέλη της βιομαθητικής μάθησης, η οποία δίνει έμφαση στο σημαντικό ρόλο που παίζει η εμπειρία στη διδασκαλία της μάθησης, καθώς και στους δεσμούς μεταξύ της σχολικής τάξης, της καθημερινής ζωής των μαθητών και της κοινωνικής πραγματικότητας, αξιοποιήσαμε τα βιώματα των μαθητών ή προκαλέσαμε νέα βιώματα. Επίσης, τους προτρέψαμε να ερευνήσουν, ν' ανακαλύψουν, να ενεργοποιήσουν τη φαντασία και τη δημιουργικότητα τους.

Στη συνέχεια οι μαθητές χωρίστηκαν σε δύο ομάδες. Στην ομάδα συγγραφής και στην ομάδα εικονογράφησης. Κατά τη διάρκεια της συγγραφής, η ενεργή συμμετοχή των μαθητών, η ελευθερία έκφρασης και η δημιουργική τους σκέψη ήταν καταλυτικές τόσο στη πλοκή όσο και στην εξέλιξη της ιστορίας. Τα παιδιά εργαστήκαν ομαδοσυνεργατικά, (μία εναλλακτική μέθοδος διδασκαλίας που βασίζεται στην διαδικασία της ομαδικής μάθησης, κατά την οποία πραγματοποιούνται σημαντικές μαθησιακές αλληλεπιδράσεις και συνοχής μεταξύ των μαθητών). Η ομαδοσυνεργατική μάθηση διακατέχεται από πνεύμα ομαδικότητας, θέτει κοινούς στόχους και όλα τα μέλη της, ενδιαφέρονται για το έργο που επιτελείται.

Οι πιο χαρακτηριστικές στιγμές της ιστορίας μας, μέσα από τη φαντασία και τη δημιουργικότητα της ομάδας πήρε σχήμα και μορφή. Στο στάδιο αυτό δόθηκε έμφαση στην ελεύθερη έκφραση και αυτενέργεια των μαθητών, στην εικαστική ευαισθητοποίηση και την καλλιέργεια φαντασίας.

Μετά την εικονογράφηση, ακολούθησε ο σχεδιασμός του εντύπου και η οπτικοποίηση του παραμυθιού, με τη χρήση νέων τεχνολογιών, αξιοποιώντας τον ήδη υπάρχον εξοπλισμό του σχολείου (ηλεκτρονικούς υπολογιστές, μικρόφωνα) και τα κατάλληλα λογισμικά (Photoshop, CorelDraw, MsWord, Audacity & Windows Movie Maker). Τα παιδιά έντυσαν με τη φωνή τους, τους ήρωες, γεγονός που μας έδωσε τη δυνατότητα να παρουσιάσουμε το παραμύθι με έναν πρωτότυπο, εντυπωσιακό αλλά και συνάμα προσιτό τρόπο στα ΑμεΑ.

Μετά την ολοκλήρωση του παραμυθιού ακολούθησαν παρουσίασης με την ενεργή συμμετοχή των μαθητών/τριων σε γυμνάσια της τυπικής εκπαίδευσης και σε σχολικές μονάδες ειδικής εκπαίδευσης του Ν. Ημαθίας καθώς και στη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας με την συμμετοχή εκπροσώπων της Β/θμιας Εκπ/σης Ν. Ημαθίας.

Στο παραμύθι μας πρωταγωνιστούν: Ένα χρυσόψαρο διαφορετικό από τα άλλα... Μια σαρδέλα με μεγάλα μάτια... Ένα χταπόδι με επτά πόδια.. Μια όρκα... δολοπλόκα. Μπλέκουν μαζί, σε ένα μακρινό ταξίδι στον ωκεανό. Ένα παραμύθι για την διαφορετικότητα, την αναπηρία και το δικαίωμα στο όνειρο.

Ο Βούλης, που γεννήθηκε με μια πράσινη βούλα στην ουρά του, δέχεται συνεχώς πειράγματα από τους συμμαθητές του. Όμως έχει ένα όνειρο: να ταξιδέψει σε μακρινές θάλασσες και να κάνει φίλους. Τελειώνει το σχολείο και φεύγει για να πραγματοποιήσει το όνειρό του. Στην περιήγησή του συναντάει μια... παράξενη σαρδέλα με μεγάλα μάτια και ένα χταπόδι με επτά πλοκάμια που του ζητά βοήθεια

για να διώξει μια όχι και τόσο οικολόγα φάλαινα από το χωριό του. Με γενναιότητα ο Βούλης και προτάσσοντας τη πράσινη βούλα του, καταφέρνει να διώξει την όρκα και να γίνει ο ήρωας του ωκεανού.

Θεωρώντας ότι το παραμύθι μπορεί να χρησιμοποιεί ως εκπαιδευτικό εργαλείο αποφασίσαμε να το διανεμήσουμε δωρεάν στο «youtube» αλλά και στην ηλεκτρονική βιβλιοθήκη «issuu.com».

Συζήτηση

Τα παραμύθια διαθέτουν απεριόριστες παραστατικές δυνατότητες, τις οποίες μπορούν οι εκπαιδευτικοί να εκμεταλλευθούν σε παιχνίδια ρόλων, παραστάσεις παραμυθιών, εικαστικές αναπαραστάσεις κ.ο.κ. (Τσιτσλοσπέργκερ, 1999. Μαλαφάντης, 2011).

Μέσα από το παραμύθι μας δόθηκε η δυνατότητα να βελτιώσουμε τις αρχές του διαλόγου, των ερωταποκρίσεων, της συνεργασίας, του προσωπικού και αφηγηματικού λόγου. Δόθηκε η δυνατότητα στα παιδιά να καταλάβουν την αξία της ομαδικής δουλειάς, αλλά και της ατομικής παρέμβασης. Εκφράστηκαν προφορικά, εικαστικά και θεατρικά μέσα από την αφήγηση παραμυθιών, τη δημιουργία μικρών δικών τους παραμυθιών και την εικονογράφησή τους.

Διάφοροι γενικοί και επιμέρους στόχοι μπορούν τεθούν, με βάση τον ειδικό πληθυσμό των παιδιών και τις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Στον ευρύτερο χώρο της ειδικής εκπαίδευσης, η αξιοποίηση των παραμυθιών μπορεί να συμβάλλει, συνοπτικά, στα ακόλουθα (Bettelheim, 1995. Brun, Pedersen & Runderg, 1993. Cattanach, 2003. Κουρκούτας, 2010. Σάλμοντ, 2006):

- Ενίσχυση της Γλωσσικής νοημοσύνης-δεξιοτήτων: Εξοικείωση με τον προφορικό & γραπτό λόγο, βελτίωση αναγνωστικών ικανοτήτων.
- Ανάπτυξη δεξιοτήτων κατανόησης: Κατανόηση των σχέσεων μεταξύ προσώπων, γεγονότων, πράξεων και συνεπειών.
- Συναισθηματική νοημοσύνη: Αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων εαυτού και άλλων, επεξεργασία επώδυνων συναισθημάτων.
- Ανάπτυξη φαντασίας & συμβολικής σκέψης: Εξοικείωση με συμβολικούς και μεταφορικούς τρόπους έκφρασης
- Ανάπτυξη Κοινωνικών δεξιοτήτων: Επαφή και επικοινωνία με άλλους, ενίσχυση επικοινωνιακών δεξιοτήτων.
- Δημιουργική αυτοέκφραση: Ανάπτυξη κιναισθητικής νοημοσύνης, ψυχοκινητικών δεξιοτήτων, ικανοτήτων παιχνιδιού, δημιουργικότητα.
- Αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων: Επεξεργασία συναισθημάτων, ενδοψυχικών συγκρούσεων, βιωμάτων αλλά και δυσκολιών που συνοδεύουν την ιδιαιτερότητα των παιδιών, αναγνώριση συναισθημάτων σε άλλους-ενσυναίσθηση.

Την ανάπτυξη και καλλιέργεια των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης (Gardner, 2008), ως στόχο που θα έπρεπε να τίθεται σε κάθε ψυχοπαιδαγωγικό πλαίσιο, μπορεί να υπηρετήσει με θετικά αποτελέσματα η αξιοποίηση των λαϊκών και κλασικών παραμυθιών. Η ανάπτυξη και άλλων πτυχών της νοημοσύνης πέραν της λογικο-μαθηματικής και γλωσσικής κρίνεται ουσιαστικής σημασίας για την επιτυχή προσαρμογή και υγιή ανάπτυξη των παιδιών, σε όποιο φάσμα εξελικτικού σταδίου και αν emπίπτουν. Η συστηματική επαφή των παιδιών με τις κλασικές ιστορίες των παραμυθιών, μέσα από την τέχνη της προφορικής αφήγησης, διευκολύνει και ενισχύει την παράλληλη ανάπτυξη των διαφορετικών τύπων νοημοσύνης, ανάλογα με τον ιδιαίτερο συνδυασμό που κατέχει το κάθε παιδί (Πελασγός, 2007). Χρειάζεται

ωστόσο να αναφερθεί πως αν και το άκουσμα ιστοριών και παραμυθιών συνιστά μια ευχάριστη ψυχαγωγική δραστηριότητα, για τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορεί να αποτελεί ένα δύσκολο, αν όχι συχνά ακατόρθωτο, εγχείρημα εξαιτίας των διαφόρων γνωστικών, συμπεριφορικών ή επικοινωνιακών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν (Crimmens, 2006). Για το λόγο αυτό, χρειάζεται ο εκπαιδευτικός να λαμβάνει υπόψη του τις ιδιαίτερες ανάγκες και την αναπτυξιακή ηλικία της ομάδας στην οποία απευθύνεται.

Το υλικό των παραμυθιών αποτελεί μια πλούσια πηγή έμπνευσης για την αξιοποίηση ποικίλων ψυχοπαιδαγωγικών και ψυχοθεραπευτικών τεχνικών. Ανάλογα με τους ειδικούς στόχους που τίθενται κάθε φορά, τα παραμύθια μπορούν να αξιοποιηθούν αντλώντας τεχνικές από μια πλούσια γκάμα, όπως (Fox Eades, 2006. Gersie & King, 1992. Martinovich, 2006. Τσιλιμένη, 2004):

- Αφήγηση ή εκφραστική ανάγνωση του παραμυθιού από τον παιδαγωγό.
- Συμμετοχή των παιδιών στην αφήγηση.
- Αναδιήγηση παραμυθιού από τα παιδιά.
- Ανατροπή στην εξέλιξη του παραμυθιού.
- Δημιουργία μιας νέας ιστορίας με έμπνευση από το παραμύθι.
- Συζήτηση & επεξεργασία του παραμυθιού: ερωτήσεις κατανόησης εννοιών και γεγονότων, ταξινόμηση εικόνων κατά χωρική και χρονική σειρά.
- Εικαστική έκφραση: Κολλάζ.
- Ζωγραφική: αυθόρμητες ζωγραφιές, εικονογράφηση έτοιμων εικόνων.
- Κατασκευές: μάσκες για τους ήρωες του παραμυθιού, κοστούμια, σκηνικά παραμυθιού, μαριονέτες.
- Θεατρικό δρώμενο: θεατρικό παιχνίδι, κουκλοθέατρο.
- Δραματοποίηση της ιστορίας ή σκηνών από το παραμύθι.
- Σωματική – αισθητηριακή έκφραση.
- Μουσική έκφραση.
- Προβολικό παιχνίδι.

Η αξιοποίηση των παραμυθιών, τόσο σε θεραπευτικά όσο και σε ψυχοπαιδαγωγικά πλαίσια, φέρει στο επίκεντρο της διαδικασίας το παιδί, που είναι ο εσώτερος πυρήνας της δημιουργικότητας (Jennings, 2005). Η δυνατότητα σωματικής-ψυχικής έκφρασης και η ανάπτυξη της δημιουργικότητας συνιστούν θεμελιακούς στόχους θεραπευτικών παρεμβάσεων που προσβλέπουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Στο χώρο των θεραπειών μέσω της τέχνης, όπως η δραματοθεραπεία και η παιγνιοθεραπεία, τα παραμύθια και οι ιστορίες, ως ιδιαίτερα προσφιλείς θεματικές, συνιστούν ένα πλούσιο υλικό αξιοποίησης κατά την ψυχοθεραπευτική παρέμβαση ή/και εμπύχωση, σε εργασία με παιδιά και ενήλικες. Οι εκφραστικές και δημιουργικές θεραπείες μπορούν να ανταποκριθούν θετικά στις πολυδιάστατες ανάγκες των παιδιών που εμφανίζουν μαθησιακές δυσκολίες, ψυχικές δυσλειτουργίες ή/και συναισθηματικές και ψυχοκοινωνικές δυσκολίες, καθώς αξιοποιούν τις συναισθηματικές, γνωστικές και κινητικές δεξιότητες του ατόμου και κινητοποιούν ολόκληρη την προσωπικότητά του (Wengower, 2001). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Vygotsky (1971/2010), «η τέχνη είναι μια μέθοδος για την απόκτηση ισορροπίας μεταξύ του ανθρώπου και του κόσμου του, στις πιο κρίσιμες και αποφασιστικές στιγμές της ζωής του».

Στα πλαίσια της σημερινής εκπαίδευσης που στρέφει, με ιδιαίτερη έμφαση, το βλέμμα της στην ανάπτυξη νοητικών ικανοτήτων αλλά και ιδιαίτερα στο χώρο της Ειδικής Αγωγής, εκτιμούμε πως η χρήση και η αξιοποίηση των παραμυθιών μπορεί να επιτελέσει ένα έργο ανεκτίμητης αξίας, παρέχοντας στα παιδιά πλούσιες ευκαιρίες

για δημιουργικότητα: ευκαιρίες που η άσκηση των τεχνών προσφέρει σε όσους ζουν αυθεντικά προς έναν τρόπο προσωπικής αυτό-έκφρασης (Winnicott, 2003).

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context*. Boulder, CO: Westview Press.
- Beghetto, R. A. (2005). "Does assessment kill student creativity?". *The Educational Forum*, 69, 254-263.
- Bettelheim, B. (1976). *The uses of enchantment: The meaning and importance of fairy tales*. New York, NY: Knopf.
- Bruun, B., Pedersen, E. & Runderg, M. (1993). *Symbols of the Soul. Therapy and Guidance through Fairy Tales*. London: Jessica Kingsley Publisher.
- Cheung, R. H. P. (2013). "Exploring the use of the pedagogical framework for creative practice in preschool settings: A phenomenological approach". *Thinking Skills and Creativity*, 10, 133-142.
- Crimmens, P. (2006). *Drama Therapy and Storymaking in Special Education*. London: Jessica Kingsley Publisher.
- Cropley, A. J., & Cropley, D. H. (2008). "Resolving the paradoxes of creativity: An extended phase model". *Cambridge Journal of Education*, 38(3), 355-373.
- Danilewitz, D. (1991). "Once upon a time..... The meaning and importance of fairy tales". *Early Child Development and Care*, 75, 87-98.
- Dieckmann, H. (1997). "Fairy-tales in psychotherapy". *The Journal of Analytical Psychology*, 42, 253-268.
- Fox Eades, J. M. (2006). *Classroom Tales: Using storytelling to build emotional, social and academic skills across the primary curriculum*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Gardner, H. (2008). *Multiple intelligences. New Horizons*. New York: Basic Books.
- Gersie, A., & King, N. (1992). *Story making in Education and Therapy (2nd ed)*. London: Jessica Kingsley Publisher.
- Harrington, D. M., Block, J. H., & Block, J. (1987). "Testing aspects of Carl Rogers's theory of creative environments: child-rearing antecedents of creative potential in young adolescents". *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 851- 856.
- Ketabi, S., Zabihi, R., & Ghadiri, M. (2012). "Bridging theory and practice: How creative ideas flourish through personal and academic literacy practices". *International Journal of Research Studies in Psychology*, 2, 61-70.
- Le Métais, J. (2003). "International trends in curriculum frameworks". *The Educational Forum*, 67, 235-247.
- Martinovich, J. (2006). *Creative Expressive Activities and Asperger's. Syndrome Social and Emotional Skills and Positive Life Goals for Adolescents and Young Adults*. London: Jessica Kingsley.
- McVey, D. (2008). "Why all writing is creative writing". *Innovations in Education & Teaching International*, 45, 289-294.
- Rustin, M. E., & Rustin, M. J. (2003). "Where is home? An essay on Phillip Pullman's Northern Lights (Volume 1 of His Dark Materials)". *Journal of Child Psychotherapy*, 29, 93-105.
- Sturgell, I. (2008). "Touchstone texts: Fertile ground for creativity". *Reading Teacher*, 61, 411-414.
- Torrance, E. P. (1992). "A national climate for creativity and invention". *Gifted Child Today*, 15, 10-14.

- Tsitsani, P., Psyllidou, S., Batzios, S. P., Livas, S., Ouranos, M., & Cassimos, D. (2011). "Fairy tales: a compass for children's healthy development—a qualitative study in a Greek island". *Child: Care, Health and Development*, 38(2), 266-272.
- Wengrower, H. (2001). Art therapies in educational settings: and intercultural encounter. *Arts in Psychotherapy*, 28, 109-15.

Ελληνόγλωσση

- Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (1994). *Γλωσσικό υλικό για το Νηπιαγωγείο: Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (1997). *Η τέχνη και η τεχνική του παραμυθιού*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Αντωνίου, Α. Σ. (2008). [Ψυχολογία ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες](#). Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Π. Χ. Πασχαλίδης
- Αυδίκος, Ε. Γ. (1999). *Μια φορά κι έναν καιρό... Αλλά, μπορεί να γίνει και τώρα. Η εκπαίδευση ως χώρος διαμόρφωσης παραμυθιάδων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Bettelheim, M. (1995). *Η Γοητεία των Παραμυθιών. Μια Ψυχαναλυτική Προσέγγιση* (μτφρ. Ε. Αστερίου). Αθήνα: Γλάρος.
- Cattanch, A. (2003). *Η Θεραπεία μέσω του Παιχνιδιού*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Fink, A., Friend, M., (1989). *Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Jennings, S. (2005). *Εισαγωγή στην Δραματοθεραπεία. Θεραπευτικό θέατρο, Ο Μίτος της Αριάδνης*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Κουρκούτας, Η. (2010). *Ψυχαναλυτική προσέγγιση των παραμυθιών και η χρήση παιδικών ιστοριών στην Ψυχοθεραπεία και την Ειδική Αγωγή*. Στο Μ. Πουρκός (επιμ). *Τέχνη Παιχνίδι Αφήγηση. Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Τόπος.
- Μαλαφάντης, Κ. Δ. (1996). «Το παραμύθι στο Δημοτικό Σχολείο». *Διαβάζω*, 363, 107-109.
- Μαλαφάντης, Κ. Δ. (2006). «Παιδαγωγικές διαστάσεις της λογοτεχνίας». *Νέα Παιδεία*, 119, 64-78.
- Μαλαφάντης, Κ. Δ. (2011). *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*. Αθήνα: Διάδραση.
- Μερακλής, Μ. Γ. (1986). «Το παραμύθι και το παιδαγωγικό του περιεχόμενο». *Διαδρομές*, 2, 88-90.
- Μερακλής, Μ. Γ. (1996). «Ο Max Lüthi και το ευρωπαϊκό παραμύθι». Στο Ε. Γ. Αυδίκος (Επιμ.), *Από το παραμύθι στα κόμικς: Παράδοση και νεωτερικότητα*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μερακλής, Μ. Γ. (2012). *Το λαϊκό παραμύθι, Διδακτικές προτάσεις για νηπιαγωγούς και δασκάλους*. Αθήνα: Διάδραση.
- Ντούλια, Α. (2010, Μάιος). *Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες – όρια – Προοπτικές*. Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», Αθήνα.
- Πελασγός, Σ. (2007). *Τα Μυστικά του Παραμυθιά. Μαθητεία στην τέχνη της προφορικής λογοτεχνίας και αφήγησης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σάλμοντ, Ε. (2006, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος). *Η παιδαγωγική σημασία και αξιοποίηση του λαϊκού παραμυθιού για το παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές και κοινωνικές*

- ανάγκες και δυνατότητες. Στα πρακτικά του 1ου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου
Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευσης, Βόλος.*
- Τσιλιμένη, Γ. (2004). *Δραστηριότητες μετά την αφήγηση.* Στο Κ. Κουλουμπή-
Παπαετροπούλου (επιμ.). *Η Τέχνη της Αφήγησης.* Αθήνα: Πατάκη.
- Τσιτσλσπέργκερ, Χ. (1999). *Τα παιδιά παίζουν παραμύθια (μετάφρ. Δ.
Παπαδοπούλου).* Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Vygotsky, L.S. (1971/2010). *Τέχνη και Ζωή* (μτφ. Μ. Πουρκός). Στο Μ. Πουρκός
(επιμ.), *Τέχνη Παιχνίδι Αφήγηση. Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές
Διαστάσεις.* Αθήνα: Τόπος.
- Winnicott, D. (2003). *Διαδικασίες Ωρίμανσης και Διευκολυντικό Περιβάλλον. Μελέτες
για την θεωρία της συναισθηματικής ανάπτυξης.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.